

Tomás Ó Con Cheanainn (1921-2015)

An tOllamh Gearóid Denvir

Is maith is cuimhneach liom an chéad uair a leag mé súil ar an scoláire iomráiteach agus ar an nGael uasal Tomás Tom Shadhbh Ó Con Cheanainn a bhí ina Ollamh le Gaeilge Chlasaiceach sa Choláiste Ollscoile, Baile Átha Cliath, 1969-86, agus ina bhall d'Acadamh Ríoga na hÉireann ó 1990. Samhradh gréine na bliana 1969 a bhí ann, mé féin i mo dhaltai iar-Ardteiste ag dul faoi scrúdú cainte na scoláireachtaí iontrála i léachtlan mhór aduain sa gColáiste Ollscoile a bhí lonnaithe an uair sin in Ardán Phort an Iarla. Fear ciúin séimh dea-labhartha a bhí romham a chuir an mac léinn neirbhíseach seo ar a shocracht ar an bpointe agus a labhair liom i nglan-Ghaeilge Chois Fharraige ar nós go raibh seanaithne againn ar a chéile. Is beag a cheap mé an uair sin go raibh treoir á fáil agam ó dhuine de mhórscoláirí Gaeilge a linne.

Tomás Ó Con Cheanainn

Bhí sé de phribhléid agam freastal ar riar mhaith léachtaí de chuid Thomáis le linn trí bliana an BA sa nGaeilge a lean agus é ag cur oiliúna orainn i réimse leathan de léann traidisiúnta na Gaeilge. Cuimhním fós ar chúrsa a rinne sé linn ar amhráin na Gaeltachta sa gcéad bhliain, arae ní hamháin go raibh tuiscint an scoláire aige ar amhráin mar 'Caoineadh Liam Uí Raghallaigh' agus 'Caoineadh na dTrí Muire', ach ba léar freisin go mba dhlúthchuid ó dhúchas iad dá bhia intleachta agus cultúrtha féin, oidhreacht a thug sé leis ó ardscoil Bhaile an tSagairt. Ní hamháin go raibh sáreolas an mhórscoláire aige ar an nGaeilge, ar a litríocht, agus ar an gcultúr a bhain léi, ach ina theannta sin, bhí tiomantas pearsanta

aige ina leith a roinn sé go nádúrtha agus i ngan fhios dó féin, geall leis, le gach a raibh de mhic léinn óga againn ann.

Múinteoir den scoth a bhí in Tomás nach mbíodh ariamh aige ach an focal moltach, an focal misnigh, an focal mealltach dá chuid scoláirí. Go fiú agus praiseach déanta ag duine againn de phíosa scríbhneoireachta, ní deireadh sé ach, "Meas tú arbh fhearr é a rá ar an gcaoi seo ...?" Nó sin, dá mbainfeadh duine mí-bhrí ar fad as líne nó rann filíochta, is é an port a bhíodh aige, "Meas tú nach é seo a bhí i gceist ag an bhfile...?" Chuir sé leis an oiliúint chiúin chineálta sin agus mé mar chomhghleacaí óg de léachtóir cúnta aige i UCD i dtús na 1970í, oiliúint a lean go dtí blianta deiridh a shaoil sna litreacha lán eolais a chuireadh sé chugam – le moltaí fiúntacha an fhíorscoláire – iar bhfoilsíú an ailt seo nó an leabhair siúd liom.

Mairfidh cáil Thomáis mar scoláire an fhad agus a bheas léann na Gaeilge ann. Bhí sé i líne sin na mórscoláirí Connachtacha a shíneas siar chomh fada le Ruairí Ó Flaitheartaigh agus le Dubhaltach Mac Fhir Bhisigh, agus chuir sé saothar suntasach ar fáil i gcaitheamh a shaoil. Bhí sé ina chomheagarthóir (in

éineacht le Breandán Ó Buachalla agus Pádraig de Brún) ar *Nua-Dhuanaire I* (1971) agus ina eagarthóir ar *Nua-Dhuanaire III* (1978). Ó na 1960í i leith d'fhoilsigh sé riar mhaith altanna ar ghnéithe de mhóramhráin agus de mhórdhánta na Gaeilge. Rinne sé obair éachtach chomh maith ar lámhscríbhinní móra Chonnacht agus ar lucht a scríofa, mar shampla, *Leabhar Bui Leacáin* (1983), ina bhfuil cuid de na téacsanna liteartha is tábhachtaí ón tSean- agus ón Meán-Ghaeilge – go háirithe an chóip is iomláine de Leagan I de *Táin Bó Cuailnge*. Scríobh sé an t-alt is cuimsithí fós (1982) ar an lámhscríbhinn cháiliúil, *Leabhar Bhaile an Mhóta*, agus scrúdaigh sé na scéalta a bhain le Muintir Laidhe agus go háirithe an mhórlámhscríbhinn leighis úd ar a dtugtar *Leabhar Mhuintir Laidhe* (2002, 2010). Chomh maith leis an méid sin go léir, scríobh sé sraith altanna fiorthábhachtacha (1974, 1975, 1984, 1996, 1997) ar *Lebor na hUidre*, an lámhscríbhinn lán-Ghaeilge is sine dá bhfuil ar marthain go fóill.

'Anoch scaoilid na sgola' a scríobh an file Tadhg Óg Ó Huiginn ar bhás a dhearthár agus oide a mhúinte, Fearghal Rua, i ndeireadh an 14^ú haois, agus is é an scéal céanna é ag lucht léinn na Gaeilge inniu ó d'imigh Tomás Ó Con Cheanainn uainn. San am céanna, áfach, fearacht na seanfhillí agus na seanollúna, d'fhan sé dílis don cheird dúchais agus d'fhág oidhreacht shaibhir ina dhiaidh do na glúnta atá le teacht.

Gearóid Denvir